

המכה השביעית - ברד

וַיְהִי בְרֹד מְאֹד כִּבְד בְּרֹד הַבָּרָד כִּבְד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְּמֹהוּ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאִזְ הָיְתָה לְגוֹי: וַיֵּף הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאֲדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֶת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שָׁבַר: רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בְרֹד: (שמות ט כד-כו).¹

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי מֹשֶׁה הִשְׁכֵּם בְּבֹקֶר וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרַעֲהוּ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי: כִּי בַּפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שְׁלַח אֶת־כָּל־מִגְפָּתִי אֶל־לִבְךָ וְיַעֲבֹדְךָ וְיַעֲמֶמְךָ בְּעָבוּר תִּדְעֶה כִּי אֵין כְּמֹנִי בְּכָל־הָאֶרֶץ: (שמות ט יג-יד).²

שמות רבה (שנאן) פרשה יב סימן ב – שריטה על הכותל

"הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד" (שמות ט יח) - זבדי בן לוי אמר: שרט לו שריטה על הכותל. אמר לו: כשתגיע השמש לכאן מחר - יורד הברד.³

חזקוני שמות פרק ח פסוק יט – מחר יהיה האות הזה ולא במקרה

"למחר יהיה האות הזה" - שלא תאמר מקרה הוא. וכן במכת דבר דכתיב ביה: "וישם ה' מועד לאמר מחר יעשה ה' הדבר הזה בארץ" (שמות ט ה).⁴

מדרש תנחומא פרשת בא סימן יג – יש "מחר" ויש "מחר"

"והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת" (שמות יג יד), יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר לאחר זמן: "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת" - הרי מחר, לאחר זמן. "מחר יהיה האות הזה" (שמות ח יט) - הרי מחר עכשיו.⁵

¹ חמש עשרה פעמים מוזכרת המילה ברד בפסוקי מכת הברד (שמות פרק ט פסוקים יג-לח), ושלוש פעמים נוספות בפרשה הבאה, במכת הארבה, כספיה שעדיין הותיר את רישומו לאורך זמן: "יתר הפליטה הנשארת לכם מן הברד". זה מספר גבוה בהשוואה לכל מכה אחרת (דם - חמש פעמים, צפרדע - 11, כנים - 6, ערוב - 7, דבר - 4, 1-4, שחין - 4, ארבה - 7, חושך - 3, מכת בכורות - 3). ננסה להתחקות אחר המכה השביעית הזו ולהבין מה מיוחד בה.

² הנה זוכה מכת הברד לכינוי "כל מגפותי" - "אם-כל המכות", שלכאורה זו הייתה צריכה להיות המכה שתכריע את פרעה. גם המספר שבע כמספר סמלי מתאים. אלא שבאופן מפתיע דווקא במכה זו נותן הקב"ה לפרעה אזהרה-עצה איך להתחמק ממנה, ככתוב: "ועתה שלח הגיז את־מקנך ואת כל־אֲשֶׁר לך בַּשָּׂדֶה כְּלֵה־אֲדָם וְהִבְהֵמָה אֲשֶׁר־יִמְצָא בַּשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבֵּיתָה וַיֵּרֶד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וַיִּמָּוֶת" (שמות ט יט), וכבר אמרו חז"ל שמאותם הבהמות שנצלו ממכת הברד, לקח פרעה לרדוף אחרי בני ישראל (תנחומא בשלח סימן ח). עוד מצאנו בפסוק: את הקריאה "שלח את עמי" שאיננה חדשה וחוזרת ומהדהדת לאורך כל עשרת המכות ובאה לידי ביטוי לשוני מעניין דווקא לפני מכת הערוב בפסוק: "כי אם־אינך משלח את־עַמִּי הַנְּנִי מִשְׁלִיחַ בְּךָ ... אֶת־הָעֶרֶב" (שמות ח יז). עוד מצאנו בפסוק, את המטרה: "בעבור תדע כי אין כמוני בקרב הארץ", שגם הוא אינו חדש שהרי כבר נאמר למשל במכת הצפרדעים: "למען תדע כי אין פה אלהינו" (שמות ח ו), או במכת הערוב: "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ": (שם יח) - על כל אלה בתמצית להלן ככל שיספיקו המקום והשעה.

³ וכן הוא במדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן לו בפקידת שרה: "למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן (בראשית יח יד) זבדי בר לוי אמר: שרט לה הקב"ה שריטה על הכותל, אמר לה: לכשיבוא השמש לכאן - תלד". זבדי בן לוי היה כנראה מומחה בשעוני שמש והיה לו ממי ללמוד. ראה בראשית רבה פרשת נח פרשה לג סימן ז, כשמתחילים סדריו של עולם ועונות השנה לאחר המבול: "אמר רבי שמעון בן גמליאל: כל מי שהוא רוצה לידע שימות החמה יתירם על ימות הלבנה י"א יום, יסרוט לו סריטה בכותל בתקופת תמוז, ולשנה הבאה באותו הזמן אין השמש מגעת לשם עד י"א יום, ומכאן אתה יודע שימות החמה יתירם על ימות הלבנה י"א יום". האם זהו אביו או בנו של רבן גמליאל דיבנה שהיו לו "דמות צורות לבנות בטבלא ובכותל בעלייתו" (מסכת ראש השנה פרק ב משנה ח) שעל פיהם היה מכון את מולד הלבנה? כך או כך, המומחיות של שנת שמש מחד גיסא ומולד הלבנה מאידך גיסא חברו לבניית הלוח העברי המשלב את שנת החמה עם שנת הלבנה. ויש הלכות ונהגים ביהדות שנוהגים רק עפ"י הלוח השמשי, כגון גאולת בתי ערי חומה ופיטום הקטורת ועל כך בהזדמנות אחרת. וכאן נראה שהשריטה בכותל היא גם מעין הודעת אזהרה ומתן תוקף. השווה עם הכיתוב "מנא מנא תקל ופרסיך" במשתה בלשאצר (דניאל ה כה).

⁴ כך היה כבר במכת הערוב - הפסוק אותו מביא חזקוני, כך גם במכת הדבר - הפסוק שמביא חזקוני בסוף פירושו (ראה שם במקרא משחק המילים בין דָּבָר לְדָבָר), וכך גם במכת הברד נושאנו הפעם: "כעת מחר". מתן מועד לתחילת המכה, או לסופה (ראה שמות ח ו בהפסקת מכת הצפרדעים), גם הוא חלק חשוב של עשרת המכות והמסר של המופתים הקשורים ביציאת מצרים. לא רק המכה עצמה, אלא גם המועד שתבוא או תחדל, השליטה על הזמן, להראות שהדברים אינם מקריים. חשיבות גורם הזמן, שנמצא אח"כ גם ביציאת בני ישראל, כפי שהרחבנו בדברינו בעצם היום הזה, ויהי בחצי הלילה בפרשת בא, היא מוטיב מרכזי ביציאת מצרים. ופליאה היא על המדרשים והפרשנים שמיעטו להתייחס לנקודה חשובה זו (כל היודע על מקורות נוספים שנעלמו מעינינו, אנא ימהר להחיש שמועתו הטובה). זכה חלקו של הפסוק: "למחר יהיה האות הזה" להיכנס אחר כבוד למחזור הסליחות (בהשמטת הלמ"ד), אבל לא זכה למדרשים ולפירושים שציפינו למצוא.

⁵ "מחר" מידי. אפרופו פירוש חזקוני הקודם והערתנו עליו, לא יכולנו שלא לסטות מעט מהנושא שלנו ולהביא מדרש זה, שיסודו במכילתא בא - מסכתא דפסחא פרשה יח, על "מחר" זה ו"מחר" אחר. שני ממדי הזמן השונים האלה, שני סוגי "המחר" מסמלים את זכירת יציאת מצרים. ב"מחר" לאורך הדורות, המחר בו ישאלך בנך ובו תסב לליל הסדר בהרווחה ונחת, אל תשכח את "המחר" של השעבוד בו כל יום היה קשה מקודמו ובכל יום ציפו לגאולה שתבוא. במכות מצרים יש לנו "מחר" נוסף של שליטה על הזמן שמומחשת במכות מצרים. ראה דברינו כי עבדי הם בפרשת בהר שעבד הוא מי שאינו שולט על זמנו.

רש"י שמות ט יד – מכת ברד היא מכת בכורות?

את כל מגפותי - למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות.⁶

כלי יקר שמות ט יד – תחילת באח"ב

והנה כפי הפשט נוכל ליישב זה, שבמכת בכורות ממש ידבר. כי יש לדקדק: מהו שנאמר "כי בפעם הזאת אני שולח כל מגפותי אל לבך"? למה לא נאמר לשון "אל לבך" בשום מכה חוץ מבזו? אלא שרצה לומר שבסדר באח"ב אני שולח לך מכה אחת שתהיה גורמת שאם חכם אתה אזי תתן אל לבך - מכת בכורות שתהיה בסוף סדר באח"ב. יען כי מתחילה התרה ה' בפרעה במכת בכורות, כמו שנאמר: "ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך" (שמות ד כג), וכמו שפירש רש"י שם.⁷

פירוש אור החיים על הפסוק – לא מעשה כישוף

והנכון בעיני שנתכוין לומר אליו כי באמצעות מכה זו יטה לבו להבין להרגיש במגפות שהביא עליו ה'. יובן כי בכל מכה ומכה שהביא עד עתה, לא היה מחליט פרעה בדעתו כי הם מאלוהי היכולת והיה תולה במכשפות ומעשה שדים. וזה לך האות שגם החרטומים עושים כן. והגם שהיתה מכה שאמרו החרטומים אצבע אלהים היא,⁸ יש מקום לפרעה לחשוב כי אפשר כי האנשים ההמה לא השיגו השגת משה ואהרן במכשפות ואומרים כן. ולעולם ימצא אדם מכשף שיעשה כן. לזה אמר אליו ה' "כי בפעם הזאת", באמצעות המכה אשר הביא עליך, אני שולח את כל מגפותי שכבר הבאתי עליך אל לבך. פירוש: שתדע כי לא מעשה כישוף ושדים המה אלא מעשה אלהים.⁹

המדרש הגדול כאן – שקולה כנגד עשר מכות

מה תלמוד לומר "את כל מגפותי"? מלמד ששקולה מכת ברד כנגד עשר מכות.¹⁰

⁶ זכתה מכת ברד להיקרא "כל מגפותי" ועל כך שברו רבים את קולמוסיהם. עד שהם שוברים ומחדדים, בא רש"י זה, ומוסיף שבר על שבר ונזדקקו כולם לבאר אותו (בהנחה שלא חלה פה פשוט טעות המדפיסים): מה הקשר בין "כל מגפותי" של מכת ברד ובין מכת בכורות? היו שהציעו לנקד את המילה בכורות: בפורות, היינו היבול שמבכיר. כמו שמביא ריב"א בשם רבינו תם: "גרסינן בכורות בשור"ק בוא"ו והיא מכת ברד ונקרית כן לפי שלא היתה מכה אלא בדבר האביב, כמו שנאמר: והפשתה והשעורה נכתה כי השעורה אביב וגו'". באופן דומה, פירוש הדר זקנים שמציע לקרוא ברש"י "ביכורים" ולא בכורים. פירוש הרא"ש על התורה מציע להחליף את המילה בכורות ברש"י במילה בצורת (טעות המעתיקים? היה נוסח זה לפניו?): "על מכת ברד נאמר אני שולח את כל מגפותי. פירש"י למדנו מכאן שמכת בצורת שקולה כנגד כל המכות. ויש פירושים שכתוב בהם מכת בכורות ודוחקים עצמם בקריאת התיבה לקרות בכורות לשון ביכורים ובחנם דחקו כי כך הלשון בצורת". ראה עוד הצעה במים האחרונים.

⁷ כפירוש זה של כלי יקר (ר' אפרים מלוטשניץ פולין מאה 17), כך גם מפרש ר' משה אלשיך שחי בטורקיה בערך באותה תקופה: "כי עתה שלחתי את ידי על העבר, הוא על כת עד"ש. כן אומרו כי בפעם הזאת הוא על כת באח"ב, שהיא כת של הפעם הזאת שמתחיל בה". אלשיך וכלי יקר מחזירים אותנו לסימני המכות שנתן ר' יהודה בהגדה: דצ"ך, עד"ש, באח"ב, ורואים בהם לא סתם ראשי תיבות או קיצור לצורך זכירה, אלא שלוש קבוצות משמעותיות. ברד פותחת את הקבוצה השלישית והאחרונה באח"ב והקשה מכולן, שבסופה באה מכת בכורות שהיא אכן שקולה כמו כל המכות. "כל מגפותי" אינו על העבר, אלא עם המבט קדימה. הפסוק: "כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפותי אל לבך ובעבדך ובעמך" הוא פתיחה לקבוצת המכות השלישית. רש"י שכלי יקר מזכיר בסוף פירושו, הוא רש"י על הפסוק שמות ד כב-כג בדרכו של משה למצרים במלון: "כה אמר ה' בני בכורי ישראל: ואומר אליך שלח את בני ועבדני ותמאן לשלחו, הנני הורג את בנך בכורך". מבאר שם רש"י: "היא מכה אחרונה ובה התרהו תחילה מפני שהיא קשה". הנה כי כן, כמה פירושים נאים קבלנו בעקבות רש"י קשה אחד שאפשר שפשוט חלו בו ידיים.

⁸ מכת כינים, שמות ח טו.

⁹ גלריית הפרשנים שהתעסקו עם רש"י הקשה הנ"ל ממחישה את מקומו ועוצמתו של רש"י כגדול פרשני המקרא, שרבים כתבו פירוש לפירושו או התווכחו עמו. אבל לא כולם התעסקו עם רש"י זה וגם מקצת מאלה שעשו זאת, לאחר שניסו להבין את רש"י, הביאו הסברים משלהם כמו פירוש אור החיים הנ"ל שמחזיר אותנו לנושא המופתים מול הכשפים. ראה דברינו [הנון לכם מופת](#) בפרשה זו. ראה גם מדרש – פירוש שכל טוב (בובר) על הפסוק: "כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך. מה תלמוד לומר? והלא במגפה אחת יכול לאבדם! אלא כך אמר לו: כי בפעם הזאת אני שולח הזכרת כל מגפותי ומכות שהלקיתך אל לבך, שבמכה זו יהיו כולן עולות על לבך וזוכרן. כאילן כולן משולחות עכשיו עליך". למרות שאין פרשנים אלה אומרים זאת בפירוש, נראה שיש כאן מחווה למספר שבע שהוא כידוע משמעותי לא פחות ולעתים אף יותר מהמספר עשר. ברד היא המכה השביעית. אחרי שבע מכות, סביר שהאדם המוכה ישים על לבו את רצף כל המכות שבאו עליו ויבין שיש כאן כוח שחזק ממנו. לרגע, נראה שאכן פרעה נכנע ואומר: "חטאתי הפעם, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים", נושא שנראה להלן. לכיוון מחשבה זה אפשר אולי לצרף גם את פירוש רבי בחיי בן אשר שמדגיש את ההרס הטוטאלי של הברד: "את כל מגפותי. על דרך הפשט קרא למכת הברד: כל מגפותי, מפני שבמכת הברד נכללות מגפות הרבה על האדם ועל הבהמה, וזהו: מאדם ועד בהמה (פסוק כה) ושבירת כל האילנות, ואין צריך לומר אבוד התבואה והפירות וכל טוב הארץ מרוב הפלגת קרירות הברד, וכן אמר דוד המלך ע"ה (תהלים עח מז): ושקמותם בחנמל, הוא מין ממיני הברד והוא הקרח החזק המשבר פרחי האילנות ומיבש הלחות. ואמרו רז"ל: (שמות רבה יב ו) למה נקרא שמו חנמל: שהיה בא ונח על השקמים ומל, וכל שכן הברד הזה שהיה האש מתלקחת בתוכו".

¹⁰ בקושי יצאנו מרש"י וידינו על ראשנו ובא המדרש הגדול ושוב טרף את הקלפים. איך זה שמכת ברד שקולה כנגד עשר המכות (וממילא כוול מכת בכורות)? אפשר אמנם לדקדק שלא כתב "כנגד עשר המכות", אלא: "כנגד עשר מכות", היינו שלמכת ברד הייתה עוצמה של עשר מכות ובדומה אולי לפירוש אור החיים ומדרש שכל טוב שראינו לעיל. ראה גם הדמיון הלשוני בין פירוש רש"י והמדרש הגדול שאולי מרמז שאכן חלו בדברים אלה ידי מעתיקים ומלבה"דים. ודי לנו בנושא זה עד כאן.

שמות רבה (שנאן) יב יד פרשת וארא – שילוב כוחות טבע סותרים

"ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד" (שמות ט כד) - נס בתוך נס. ר' יהודה ור' נחמיה. אחד אמר: כִּפְרָט רימון שחרצנו נראה מתוכו. ואחד אמר: כעשית הזו שְׁמִיָּם ושמן מעורבים כאחד ואש דולקת מתוכם. משל למה הדבר דומה? לשני לגיונות קשים שהיו נלחמים זה עם זה. לימים הגיע זמן מלחמתו של מלך. מה עשה המלך? עשה שלום ביניהם ועשו שליחותם ביחד. כך אש וברד היו צרים זה בזה.¹¹ כיון שהגיע זמן מלחמתה של מצרים, עשה הקב"ה שלום ביניהם והיכו במצריים, הוי: "ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד". מהו "מתלקחת"? מת לוקחת, לאחר שמכהו הברד, לוקחתו האש ושורפתו.¹²

שמות רבה (שנאן) פרשה יב סימן א – קריאה אחרונה לתשובה

"ויואמר ה' אל משה השכם בבוקר והתיצב לפני פרעה ואמרת אליו" (שמות ט ג). הדא הוא דכתיב: "הָרְאֵל יִשְׁגִּיב בְּכַחוֹ מִי כְּמַהוּ מוֹרָה" (איוב לו כב)... ישגיב בכוחו - מעצים כח הצדיקים לעשות רצונו. מי כמהו מורה - שהוא מורה דרך לעשות תשובה. וכן אתה מוצא במשה, שהשגיב הקב"ה כוחו ללכת בשליחותו ולעשות ציווי, והיה מורה לפרעה הרשע שיעשה תשובה. שלא היה חפץ לשלוח המכה עליו, עד שיזהירנו שיעשה תשובה, שכן כתיב: "השכם בבקר והתיצב לפני פרעה". היה נותן כח ביד משה להשכים ולהתיצב לפני פרעה, כדי שיעשה תשובה, שכן כתיב: "וואמרת אליו כה אמר ה' אלהי העברים שלח את עמי ויעבדני כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי את לבך" (שמות ט יד).¹³

שמות רבה (שנאן) פרשה יב סימן ב – רחמים על הבהמות

"ועתה שלח העז את מקנך ואת כל אשר לך בשדה" (שמות ט יט) - בוא וראה רחמיו של הקב"ה: אפילו בשעת כעסו ריחם על הרשעים ועל בהמתם. לפי שמכת הברד לא היה הקב"ה משלחה עליהם, אלא על יבול הארץ, והיה מזהירם שיעמדו עצמם ואת בהמתם, שלא ילקו בברד.¹⁴

¹¹ בנוסח אחר: היו צהובים זה לזה. נראה ש"צרים" נמשך מהמשל של הלגיונות ואולי פשוט כמו "צרתה".

¹² עוצמתה וייחודה של מכת הברד, שבעטים אולי חשבוה כמכת בכורות וכעשר המכות, הוא בניגוד הפנימי שהיה בה בין אש ומים, בין הברד המתהלך ארצה "אשר לא היה כמוהו" והאש המתלקחת בתוכו. מלבד אולי הדימוי לסנה, יש כאן דימוי ברור, עפ"י המדרשים, לבריאת העולם. ראה בראשית רבה ד ז: "ויקרא אלהים לרקיע שמים. רב אמר: אש ומים, רבי אבא בר כהנא אמר: משום רב נטל הקב"ה אש ומים ופתכן זה בזה ומהן נעשו שמים". ובבראשית רבה י ג, לא רק הרקיע והשמים, אלא העולם כולו: "כיצד ברא הקב"ה את עולמו? אמר רבי יוחנן: נטל הקב"ה שתי פקיעות: אחת של אש ואחת של שלג, ופתכן זה בזה ומהן נברא העולם". את הקשר של מכת הברד עם בריאת העולם מצאנו גם במדרש פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פ"סקא א: "תני ר' שמעון בן יוחאי: הרקיע של מים והכוכבים של אש והן דרים זה עם זה ואינן מזיקים זה את זה. הרקיע של מים והמלאך של אש והם דרים זה עם זה ואינן מזיקין זה את זה. א"ר אבין: לא סוף דבר בין מלאך למלאך, אפילו מלאך עצמו חציו אש וחציו מים והוא עושה שלום במ... וכתב: ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט כד), ר' יהודה אומר: צלוחית של ברד מלאה אש. רבי נחמיה אמר: אש וברד פתוכין זה בזה ... נס בתוך נס". תחילת המדרש כמו בראשית רבה והמשכו כמו שמות רבה הנ"ל וכך הוא גם בשיר השירים רבה פרשה ג על הפסוק: "עושה שלום במרומיו". מכת ברד המחישה את עוצמת תהליך בריאת העולם ומכאן ייחודה. ולרנע גם פרעה הכיר בכך. ראה דרשות ר"י אבן שועיב פרשת וארא: "ובזו המכה נשתתפו כל היסודות מן הקטורים, פירוש לשון אש וברד שלג וקיסור. ולכן אמר: את כל מגפותי. ועוד מנפלאות השם בברד היתה אש מתלקחת בתוך הברד, שני הפכים. ועל זה אמר: ה' הצדיק - ידע כוחו הגדול כי הוא כוח הכוחות והנס הגדול". כוח ההרס של מכת הברד, ראה פירוש רבי בחיי בן אשר בהערה 9 לעיל, הוא גם כח הבריאה. האם זה מתאים לפסיקה המודרנית?

¹³ ראה דרשות אחרות על הפסוק הנ"ל מאיוב, כגון על עשיית המשכן והקרבתו (תנחומא פנחס ואחרים), שכשהקב"ה נותן לבני האדם הוא נותן לפי כוחו, אבל כשהוא מבקש מבני האדם (מטיל עליהם מצוות ואיסורים) הוא נותן לפי כוחם (בדברינו [מנחת אומר לעומר, אין הקב"ה בא בטרחות עם בריותיו](#) בפרשת אמור ועוד). אבל כאן שני חלקי הפסוק הם על משה ועל פרעה. הקב"ה נותן למשה כח לעמוד מול פרעה, מכה אחר מכה, סירוב אחר סירוב, אבל בה בשעה לא נוטל מפרעה את הדרך לעשות תשובה. שלוש פעמים מוזכרת יציאתו של משה לקראת פרעה השכם ליאור (מכת דם - שמות ז טו, מכת ערוב - שמות ח טז, ומכת ברד בה אנו דנים) ולא חסרים מדרשים הדורשים זאת לגנותו של פרעה שעשה מעצמו אלוה וירד להסך רגליו (לעשות צרכיו) ביאור מוקדם בבוקר. ראה מדרש תנחומא בפרשתנו סימן יד שמדביק גנות זו לפסוק שנזכר במדרש שמות רבה למעלה. אבל במדרש שמות רבה זה, אין גנות, רק קריאה, אולי אחרונה, לפרעה לשוב בתשובה. אין קריאות אלה ייחודיות למכת ברד ומצינו כמותן שוב ושוב בעשר המכות, אבל דווקא על רקע דברינו לעיל בדבר הייחודיות של מכת "כל מגפותיי", נראה מדרש שמות רבה זה מתאים יותר מכל למכת הברד. ערב סדרת המכות השלישית והאחרונה באח"ב ניתנת לפרעה עוד הזדמנות. ראה דברינו [כי אני הכבדתי את לבו](#) בפרשת בא.

¹⁴ עצה אזהרה זו וודאי ייחודית למכת הברד כפי שכבר הערנו בראשית דברינו. במכה השביעית, מכת "כל מגפותיי", זו שאולי שווה למכת בכורות או לפחות מבשרת אותה, זו שחוזר בה בזעיר אנפין החיזיון של בריאת העולם: שני הלגיונות שנלחמים זה בזה ועושה שלום במרומיו מפתכן זה בזה - במכה זו יש לא רק קריאה לתשובה, אלא גם רחמים וחמלה. על האדם ועל הבהמה. ראה מדרש תהלים (בובר) מזמור כה: "טוב וישר ה'. שהוא מורה לחטאים בדרך שיעשו רצונו ... אמר ר' פנחס: למה טוב? לפי שהוא ישר. ולמה הוא ישר? לפי שהוא טוב, שהוא מורה דרך לחטאים שיעשו תשובה ... וכן פרעה מכה אותו בברד, ואמר לו שלח העז את מקנך (שמות ט יט)". ובמשנת רבי אליעזר פרשה יא עמוד 219: "מדת בשר ודם, אדם מבקש להביא פורענות על שונאו, אין רצונו שידע בו, שלא יזהר ממנו. אבל הקב"ה אינו כן, אבל משלח ומודיע, שנאמר: הנני ממטיר כעת מחר, ועתה שלח העז את מקנך". ופירוש רמב"ן על הפסוק: "והיתה העצה הזאת בחמלת ה', כי מכת הברד לא שלחו רק להשחית יבול הארץ, ולא על האדם, עמ' 3 מתוך 5

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וארא סימן כ – קידוש השם

אמרו רבותינו: בכל המכות לא אמר פרעה: ה' הצדיק, אלא במכת ברד בלבד. למה? אדם שהוא מבקש להילחם עם חבירו ולנצח אותו, פתאום הוא בא עליו, והורגו ונטל כל מה שיש לו. אבל הקב"ה אמר לפרעה: "ועתה שלח העז את מקנך", באותה שעה אמר: "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים" (שמות ט כז).¹⁵

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות ח ו פרשת וארא – האמנם הושגה מטרת הידיעה?

"וַיֹּאמֶר לְמַחֵר וַיֹּאמֶר כְּדָבָרְךָ לְמַעַן תִּדְעַ כִּי־אֵין פֶּה אֶלְהִינִי" (שמות ח ו) - על כל דבר ודבר היה מזכיר חטאתו שאמר לו: "לא ידעתי את ה' " (שמות ה ב). אמר לו משה: "למען תדע". אבל עליו ועל כיוצא בו נאמר: "אם תכתוש את האויל בפמכתש בתוך הריפות בעלי לאתסור מעליו אולתו" (משלי כז כב), כלומר: בין מה שתרפה הימנו בהגבהת העלי מן המכתש, הוא שוכח המכות. כן גם פרעה הרשע בין הריפות של מכות, בין זמן לזמן היה לבו כבד, שנאמר: "וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו" - הכבדה היתה לו מן השמים.¹⁶

רמב"ן שמות פרק יג פסוק טז – למען ידעו בני ישראל

ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (לעיל ח יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט כט) למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה.¹⁷

שבת שלום

מחלקי המים¹⁸

מים אחרונים: בשולחן שבת במשפחתנו בעת שדנו ברש"י המוקשה הנ"ל: "את כל מגפותי - למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות", הציע בני איתמר נ"י שרש"י זה נאמר על הפסוק בשמות יא ט: "למען רבות מופת". אילו מכות

על כן יורה חטאים בדרך להצילם ממנה". (ראה גמרא ברכות י ע"א דברי ברוריה לר' מאיר על הבריונים שצערו אותו והתפלל שימותו: "מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב"). נראה שהקריאה לתשובה והעצה להציל את המקנה, אחד הם. והדברים חוזרים ומתחברים לבהמה של המבול ושל נינוה. ראה דברינו **אם אדם חטא בהמה מה חטאה?** בפרשת נח וכן **אנשי נינוה** ביום כיפור.

¹⁵ ראה דברים נמצאים עוד יותר במדרש ספרי דברים פסקא שו: "ומנין שלא הביא המקום פורענות ולא הביא עשר מכות על פרעה ועל מצרים אלא בשביל לקדש את שמו הגדול בעולם? שמתחילת הענין הוא אומר: מי ה' אשר אשמע בקולו, ובסוף הענין הוא אומר: ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים". בדברי פרעה: "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים" התקיים קידוש השם בעולם! נסגר המעגל של מכת הברד שהיא ראש לקבוצה השלישית של המכות. מכה קשה ומיוחדת, אבל כגודל המכה כן ההזדמנות (האחרונה) לתשובה, העצה-אזהרה לפרעה להציל את המקנה, והתוצאה: קידוש השם ע"י פרעה שאמר בתחילת השליחות: "מי ה' אשר אשמע בקולו". במכה השביעית, המכונה "כל מגפותי" לאחר שש המכות בהם היתל פרעה בקב"ה ובמשה, עדיין ניתנת לו העצה: "שלח העז מקנך". והנה כעת הוא גם מתוודה: "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים". האמנם נסגר המעגל? האמנם היו כאן תשובה וקידוש השם? האם זו הייתה המטרה והאם היא הושגה?

¹⁶ מדרש זה הוא אמנם על הפסוק במכת הצפרדעים: "למען תדע כי אין פה אלהינו" (שמות ח ו), אבל נראים הדברים שהם נכונים גם לפסוק במכת הערוב: "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (שם יח) וגם לפסוק במכת הברד: "בעבור תדע כי אין כמוני בקרב הארץ". מדרשים אלה, שיש להם סימוכין רבים במקרא, יותר מאלה של קידוש השם שראינו לעיל, מפקפקים מאד בכל המטרה של הכרת פרעה ברשעותו ובצדקתם של בני ישראל, שלא לדבר על הכרה בקב"ה. אין אמירות אלה מצד פרעה אלא הבלחה של רגע וטקטיקה פשוטה למדי. מיד אחרי כן שוב באה הכבדת הלב (שהיא עניין לעצמו, ראה שוב דברינו **כי אני הכבדתי את לבו** בפרשת בא) והכל נמוג. אז באמת מה פשר כל האמירות "למען תדע" ו"בעבור תדע" ודומיהם? מה בכלל הרעיון להביא את פרעה להכרה בקב"ה? נראה שנושא זה דורש דף נפרד ובע"ה בפעם הבאה.

¹⁷ אמרנו שנושא "למען תדע" דורש דף נפרד בפעם אחרת, אבל בכ"ז "גנבנו" רמב"ן זה שלכאורה מתייחס לשאלתנו במדרש הקודם. אפשר גם לחבר את פירוש זה לדברי אור החיים לעיל שבמכת הברד גברה סופית יד המופתים על כשפי מצרים. הנס כמורה על חידוש העולם וממילא על בורא העולם. אלא שאם נבדוק היטב על איזה פסוק מובאים דברי רמב"ן אלה: על מצוות תפילין ושאר המצוות לזכירת יציאת מצרים, נראה שבסופו של חשבון, "למען תדע" ו"בעבור תדע" שנאמרים לפרעה ולמצרים, מכוונים באמת אל בני ישראל! ראה המשך דבריו של רמב"ן שם: "בעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ (לעיל יב טו) ובעזיבת הפסח (במדבר ט יג), והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב, כמו שאמרו (ברכות כא א) אמת ויציב דאורייתא, ממה שכתוב (דברים טז ג) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ושנעשה סוכה בכל שנה". הכתובת האמתית היא בני ישראל ולא פרעה ומצרים. "המחר" החשוב הוא זה שלדורות שיזכיר את "המחר" הרגעי של פרעה ולא בנינו (תנחומא לעיל והערה 5). יהיו דברי רמב"ן אלה מבוא לפרשת בא הסמוכה והבאה עלינו לטובה.

¹⁸ בלי ברד, גשמים בנחת לרוות פני תבל תנובה.

ניתן עוד לרבות לפני המכה האחרונה? מסביר רש"י: "מכאן ששקולה מכת בכורות כנגד כל המכות". ומישהו העתיק פירוש זה למקום הלא נכון. ונראים דבריו.